

SÖPTEI ISTVÁN

**SÁRVÁR MEZŐVÁROS KÖZIGAZGATÁSI SZERVEZETE ÉS
MŰKÖDÉSE A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN**

Sárvár mezőváros fennmaradt 17. századi jegyzőkönyveiben gyakran találkozunk a városi státútumokra történő hivatkozással. Sajnos, ez ideig, a mezőváros életét szabályozó dokumentumot nem sikerült megtalálni. A 18. századból származó jegyzőkönyvek, valamint két 1808-as szabályzat, a polgármesteri és adószedői feladatokat behatároló utasítás és a 19. század első feléből rendelkezésre álló bőséges iratanyag viszont lehetőséget ad arra, hogy felvázoljuk egy nyugat-dunántúli mezőváros közigazgatási szervezetét és működését.

A 19. század elején a mezőváros tanácsának igazgatási, szervezési feladatai egyre sokasodtak, amely szükségessé tette a helyi tanács szervezeti átalakítását, bizonyos feladatok újraszabályozását, a hatáskörök megosztását, szűkítését.

1. A polgárok gyűlése (városi közgyűlés) és a magisztrátus (városi tanács) feladatai

Sárvár mezőváros életét a megelőző évszázadokhoz hasonlóan a 12 tagú tanács irányította. A tanácsot és a tisztségviselőket a minden év április 24-én tartott polgárok gyűlése választotta. A város gyűlésnek joga volt az arra nem méltóakat hivatalukból visszahívni.

Az 1817. évi városi közgyűlésen például az akkori polgármester javaslatára az alábbi határozat született: a tanácsulésről háromszor alapos ok nélkül távolmaradt tanácsstag helyett mást kell a tanácsba behívni. Ugyanez a városi közgyűlés határozott úgy, hogy a házánál vagy nyilvánosan részegeskedő tanácstagot a tisztségétől el kell távolítani.¹

A városi gyűlés legfőbb feladatát illetően egy 1808-as útmutatás a következőket tartalmazza: „...a tanácsbeli személyeknek választása, a polgármester, a notárius, a perceptor, a kamarás, a templom- és az árvák atyja, nem különben a városi közösségnek képviselője (kurátora), bormesterek, tűzvizsgálók, kvartermesterek és egyéb ilyen hivatalok a közönséges városi community által, a hadnagy, bíró és tizedesekkel együtt, oly formán választassanak, hogy kinek-kinek leteendő hűte mellett, a kötelességeket magában foglaló útmutatással híven és szorgalmasan igazán szolgálni kötelességükben legyen.”²

¹ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1817.

² VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterségnek kötelességeit foglalja magában.

Az 1808-as jegyzőkönyv egy másik pontja szerint *a városi gyülekezetet minden kántor hetében (évente négyszer) legalább össze kellett hívni, ahol a „...magistrátus a közönséget illető dolgokról a communitással fog tanácskozni és közös akarattal közönséges haszonra ügyelő rendelkezéseket végezni.*” E városgyűléseken kérhette a város polgársága saját nehézségeinek orvoslását is. A városi gyűlés többszöri összehívását bizonyítja az 1845. május 31-től 1846. március 25-ig terjedő időszak is, amely időhatárokon belül ötször ülésezett a mezővárosi polgárság.³

A magisztrátus feladataira vonatkozólag fontos adatokat tartalmaz a bevezetőben már említett két 1808-ból származó utasítás. A polgármesteri feladatokat összegző irat tanúsága szerint *a mindenkori hivatalban lévő „érdemes tanács” tett javaslatot a polgármester személyére a városi közgyűlésnek.* A polgármester, mint a tanács vezetője, jelentősebb ügyekben csak a „tanács végzése” után tehetett intézkedéseket. A polgárok fellebbezése esetén, a polgármester 15 nap alatt köteles volt az ügyet a „magistrátus elé terjeszteni”, tehát *másodfokon a mezővárosi tanács volt illetékes dönteni. Ugyancsak a magistrátus volt illetékes a „leáristálásokra” (lefogásokra) és a „csapattatásokra” (megbotozásra).* „Azonban, hogyha megtörténnék, hogy olyan különös eset adná elő magát, melyet halasztani a közönséges város, vagy különös polgároknak kára miatt éppen nem lehetne, és ezen szorgos esetre a magistrátus se gyűlhetne egybe, azon esetre, a polgármester, a notárius és két tanácsbeli végzéssel fog állni és helyben hagyatni, úgy mindazonáltal, hogy mind a négyen együtt lévén, legalább hárman egyformán gondolván végzéseikben. Ha egyeznek, mely végzés inprotokoláltassék (jegyzőkönyvbe vétessék). E négytagú bizottságot ma hívhatnánk „sürgősségi”, avagy „intéző bizottságnak” is.

Az 1808-as polgármesteri utasítás rendezi a „mindennemő raboknak az uraságnak leendő átadását” is. *Az uradalom fennhatósága alá tartozó jobbágyok városi vétsége, az úriszék fennhatósága alá tartozó ügyek elbirálása esetén is, a mezővárosi tanács volt illetékes dönteni.*

A városi, vármegyei és egyéb terhek (adók, stb.) beszédésének ellenőrzését negyedévenként ugyancsak a magistrátus végezte. Az ő feladata volt a városi jövedelmek hovafordításának ellenőrzése is.

Az 1808-as utasítás egészében a magistrátus hatáskörébe utalja a tilossá tételeket és a szabadításokat, amellyel a már városlakó polgárság érdekeit védtek: „Ellenben megkívántatik, hogy mindennemű tilossá tételeket és szabadításokat ne a polgármester és egy-két tanácsbeli tegyenek. A magistrátus rendellenes tilosokat és szabadításokat, a józan ítélet és igazság szerint, mely végzés nemcsak hogy improtokoláltassék, hanem rendelt büntetés alatt, házról-házra megjelentsék, hogy ki-ki ehhez tartván magát, tudatlansággal senki a büntetéstől meg ne menthesse, hanem valamint a tilalom, úgy a szabadulás is kinek-kinek tudtára lehessen. Ha pedig valaki a tilalom jeleit, vagy cégereit magának, vagy másnak felszabadítása végett eleménteni vakmerően bátorzkodnék, a polgárookra nézve a feljebb megírt büntetés, szolgálkra nézve a testi büntetés is, a magistrátus hatalmában fog állani.”

³ U. o. és Söptei István: Sárvár mezőváros tanácsának tevékenysége 1845-1846. évben. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 9-10. kötet, Szombathely, 1980. 241. lap.

A 19. század első felében súlyos terhet jelentett Sárvár mezőváros polgárságának is a katonai beszállásolás. A beszállásolást végző, a „város dolgában fáradozó quartermesteren, tűzvizsgálókon, bormestereken és egy egyéb kötelességben lévő személyeken” gyakran csattan az ostor. Ezt kiküszöbölendő, a mezővárosi tanács úgy rendelkezett, hogy a panaszok kivizsgálására a 12 tagú városi tanács az illetékes. A városi tanács a városi „konvenciók”-kal kötött szerződéseket köteles volt érvényesíteni. Városi épületek javítási költségeit 10 Ft-on felül a magistrátus engedélyezte.³

A hivatali visszaéléseket megakadályozandó rendelkezett az 1808-as utasítás a következőképpen: „Midőn is a tanácsnak kötelessége léssen az építtetések módját meghatározni, az építtetésre szükséges mész, téglá, fa, vas és egyebeknek megszerzéséről ekképpen gondoskodni, mint csak lehet quietentiára (nyugtára), hogy megbizonyítani lehessen. Az építtetés végeztével aminő materiáliák, téglá, mész, deszka, lécz, szeg, vas, pléh, fák és ilyenek megmaradnának, az is megvizsgáltassék, specifikációban a tanács elé adassék, melyeknek gondja viseléséről, vagy eladásáról a tanács azon okból gondoskodjék, hogy ilyeseket, minthogy valaki a maga hasznára fordított volna, senki gyanúba ne keveredhessék.”

Az 1808-as polgármesteri utasítás a városi irattárról is rendelkezett, amely felügyeletét ugyancsak a városi magistrátus látta el.⁴

Az 1808-as perceptor (adóbeszedői) utasításból is kaptunk információkat a városi tanács tevékenységére. Egyértelmű, hogy az adóbeszedői funkcióra is a város közgyűlésének a magistrátus tett javaslatot. A megválasztott perceptor negyedévenként (Szent Iván, Szent György, Szent Mihály és Újesztendő) számolt el a városi tanácsnak.⁵

2. A mezővárosi tanács tisztségviselői, feladataik és fizetésük

Ahogy az előzőekben már említettük, a 12 tagú mezővárosi tanácsot az április 24-én tartott polgárok gyűlése választotta. A „communitás” szó alatt természetesen nem érthetjük a Sárváron élő házas és házatlan zselléreket, a szolgákat a nincsteleneket. Az előzőekben már hivatkozott 1808-as rendeletek ezt egyértelműen bizonyítják.

Az 1808-as városszervezeti szabályzatok a megsokasodott feladatoknak megfelelően hoztak változásokat a mezőváros irányításában. A szabályzatok a szakszerűség figyelembe vételével osztották meg a feladatokat a megválasztott tanácstagok között. A polgármesteri feladatokat összefoglaló utasításból egyértelműen kitűnik, hogy a megelőző évszázadokban oly jelentős szerepet játszó főbírói funkciót megszüntették. Elfogadhatjuk Szeibert János, Sárvár történetírójának megállapítását, amely szerint a megelőző időkben „... a főbíró a jogi kérdésekben, az ítélezésekben járt el, a polgármester pedig irányított, a várost képviselte, az

⁴ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterének kötelességeit foglalja magában.

⁵ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely a városi perceptorok kötelességeit foglalja magában.

igazgatási teendőket látta el. Vezetni a kettő között rendszerint az szokott, akiben több tettekeség, lendület volt. Nem mindig a polgármester volt az első... A szabadalmak kiadásánál is hol a polgármester, hol pedig a főbíró járt el a városi esküdtelkkel a királyoknál, a kancelláriánál.”⁶

Az 1808-as szabályozásból ugyancsak kitűnik, hogy új városi tisztviselők választására is sor került. Ilyen új tisztség volt a kamarási, valamint a templom- és az árvák atyja elnevezést viselő feladatkör. Ugyancsak a „communitás” választotta a bírót. Feladatkörére még visszatérünk. A mezőváros választott tanácsának tagjai látták el az 1805-ös és az 1813-as céhrendeletek értelmében a céhbiztosi feladatokat is.⁷

A tanácsi jegyzőkönyvek és szabályzatok alapján a mezőváros tisztségviselői körét a 19. század első felében a következők alkották: a polgármester, a polgármester-helyettes, a nótárius (jegyző), a kamarás (számvevő), a perceptor (adószedő), az árvák atyja, a templom atyja (céhmester), a város polgárainak kurátora (képviselője), bormester, tűzvizsgáló, kvartermester (szállásosináló), bíró, a céhbiztosok (kommisszáriusok). Gyakran előfordult, hogy ugyanazon személy különböző tisztségeket is ellátott.

A városi tanácsot, mint már említettük, a polgármester irányította. Feladatkörét az 1808-as útmutatás több szempontból is módosította.⁸ „Tapasztalván, hogy mind ekkoráig, az érdemes tanács által kandidált és a városi communitas által választott polgármester urakhoz, a becsületes tanács teljes bizalommal leginkább azért nem lehetett, mert ez (egyébiránt magában is terhes hivatal) mindenkor több hivatalokkal össze kapcsolva lévén, nemcsak úgy, mint a városi pénznek gondviselője, árvák atyja, templom atyja, hanem mint polgármester is terhes számadások alá vettetett legyen, anélkül, hogy ezen számadó hivatalokban a számadások iránt bizonyos meghatározott rendelkezések, útmutatások mind a számadóknak, mind a városnak részére szolgáló regulákat felállították volna...” - olvashatjuk a polgármesterhez szóló útmutatásban. Ebből adódóan, a gyanú, az alaptalan vádaskodások megelőzése miatt a számadások végzése alól felmentik a polgármestert. Bár a „várost illető obligációk (kötelezettségek), árendák, kontraktusok (szerződések) és egyéb városi jövedelmeket illető levelek polgármester úr gondviselése alatt” maradnak, a számadásokat már a kamarás végzi.

Az 1808-as tanácsi rendelet, a polgármester feladatait 14 pontban foglalja össze, amelyet az alábbiakban összegezhetünk:

- A rendelet a polgármester kötelességévé teszi a szokásban lévő panaszpénzek letétele mellett a városi polgárok panaszügyeinek kivizsgálását. A kivizsgálás magába foglalja a panaszosok meghallgatását. Amennyiben a meghallgatáson nem sikerült egyezséget létrehozni, úgy a polgármesternek

⁶ Szeibert János: Sárvár története (Kézirat). 15. lap. Nadasdy Ferenc Múzeum Adattára. AK. 84.5.

⁷ Epejessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686-1848. Akadémia Kiadó 1967. 62-63. lap.

⁸ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterének kötelességeit foglalja magában.

jogában volt igazságot szolgáltatni, amely polgármesteri végzés ellen, mint már említettük, a panaszosoknak joguk volt a magisztrátushoz fellebbezni. *Panaszos ügyekben első fokon tehát a polgármester járt el.*

- A fentiekben már említettük, hogy lefogatásokat, megbotozásokat csak a városi tanács eszközölhetett. A polgármesternek viszont *joga volt, hogy a „szolgáknak és azoknak, akik nem polgárok, a kóterben való becsukatása, úgy a káromkodó excessusokat (kihágásokat) tevő iszós polgároknak a hadnagy, vagy a városházáról leendő letartatása ... általa történjen.”*
- *A polgármester feladata volt a városi és vármegyei közterhek és egyéb terhek egyenlő és igazságos kivetése a városi polgárságra.* Ugyancsak ő végezte a kivetett adók és egyéb terhek lajstromozását, a büntetőpénzek behajtását és listázását. A befolyt összegekről, illetve azok felhasználásáról negyedévenként köteles volt a tanácsnak beszámolni.
- A kárt tevő polgároktól, vagy azok cselédjeitől *a becsűpénzt és a kártérítési összeget ugyancsak a polgármester szedte be,* amelyet köteles volt listába is foglalni. A kártérítési összeget a károsult kapta, míg a becsűpénzt a polgármester „az addig való szokás szerint, a becslésre kirendelt tanácsbeli személyeknek kiadni” volt köteles. A szándékosan kárt okozókat a polgármester az okozott káron felül is megbüntethette 6 forint erejéig.
- Az útmutatás 4. pontja a tilossá tételeket és a szabadításokat a városi magisztrátus hatáskörébe utalja. Feltételezhetjük, hogy a megelőző időszakban ez polgármesteri hatáskör volt. Nyilván, a korrupciót, avagy a már emlegetett hamis vádaskodásokat megelőzendő került sor a polgármester jogainak szűkítésére.
- *A polgármester hívta össze negyedévenként a városi közgyűlést és ő volt köteles gondoskodni az ott hozott nevezetesebb határozatok közhírré tételéről.*
- A 19. század első felében súlyos terhet jelentett a mezőváros polgárságának a katonatartás terhe. Az 1808-as útmutatás a polgármesteri feladatokat e kérdésben az alábbiakban összegezi: *„Gondja legyen a városi polgármesternek a városra vetett katonatartásra járandó zabot, szalmát, szénát, istállót, ezekhez való szerszámokat, ágyat, ágyi ruhát és több ilyeneket, a nemes vármegye rendeléséhez képest, annak idejében olcsóbban megszerezvén comissárius úrnál beállítani, quietáltatni (nyugtáztatni) ... Mindazokat, ha készpénzben kelletik venni, a tanács comissiója (megbízása) mellett, a polgármester quietentiájára (nyugtájára), a perceptióra való kamarástól kifizetteni és eképen a szükségeseket megszerezni.”*
- A városba érkezett *katonák elszállásolásánál, illetve az elhelyezési terv elkészítésénél is voltak feladatai a polgármesternek.* Mivel a beszállásolás is súlyos terheket jelentett a lakosságnak, így az gyakran váltott ki a polgárságban elégedetlenséget, ellenszegülést. Gyakran a beszállásolást végzők, a kvartermester, a tűzvizsgálók, a bormesterek is szabálytalanul jártak el, túl-

zásokba estek, esetleg erőszakot is alkalmaznak. Ezen ügyek kivizsgálása és a „bűnösök” megbüntetése polgármesteri feladat volt.

- *A polgármester felügyelt a vármegyei befizetések teljesítésére. A várost érintő „különös esetekben” köteles volt a magisztrátussal együtt a szükséges intézkedéseket megtenni. Ugyancsak ő volt köteles a katonatartással, a „forsponttal” (fuvarozási kötelezettséggel) és egyéb kifizetésekkel kapcsolatos ügyeket intézni.*
- *A polgármester intézkedett a „méltóságos uraságnak kassájához a kontraktuált (egyezség szerinti) bizonyos fizetést, a rendelt időben beszo-
gáltatni...” és „semmi egyéb, költségeken felüli fizetéseket, vagy ajándé-
kokat ne merészeljen adni.” A rendelkezés második részében található meg-
szorítás utal a város és az uradalom között a 19. század első felében is
meglévő nézeteltérésekre az uradalmat illető városi terhek tekintetében. Ezt
bizonyítja az a korlátozás is, hogy az uradalommal hivatalos tárgyalást egy
személyben nem folytathat, csak tanácsbeli társaival együtt. Az úriszéken
ugyancsak ő képviseli a mezővárost, szintén korlátozott hatáskörrel:
„...semminemő dolgokban magát ne eressze, hanem a tanáccsal, vagy ha
szükség lesz, egész várossal a dolgot közölvén, a városnak egyesült aka-
ratjának bejelentését ígérheti. Történhető szóbeli törvényes admonitiokat
(figyelmeztetéseket) pedig, inhibítatiokat (figyelmeztetéseket) és ilyeneket
írásban a város részére kikérni és feleletet 15 napon belül törvényesen ha-
lasztani el ne mulassa.”*
- *A polgármester végezte a városi marhák közös legelőkön és erdőkön történő
„fűjeltetésének”, „makkoltatásának” beosztását, ő fizette a város konvenci-
ósait (szerződöttetteit), s jogában állt javaslatot tenni új konvenciók elfo-
gadására. Tanácsbeli egyetértés esetén „a megfogadást több tanácsbeli sze-
mély előtt megtenni, úgy a konvenciót az első gyülekezeti alkalommal a ma-
gistratus elébe terjeszteni szükség legyen.” – szól a tanácsi rende-
let. Nyilván, a polgármesteri jog korlátozása ebben az esetben is a vissza-
élések elkerülését célozta.*
- *A polgármester volt hivatott a városi árendapénzek beszédését felügyelni. A
városi épületek karbantartásáról is ő gondoskodott. 10 Ft erejéig önállóan
dönthetett, ezt meghaladó összeg esetén csak a magistrátus egyetértésével
intézkedhetett.*
- *A tűzvédelem, a tűzi szerszámok felügyelete, leltárba vétele, azok gyarapí-
tása ugyancsak polgármesteri feladat volt. „Ideértendő a városi malomban
található szerszámok, a város házánál és másutt lévő asztalok, székek, al-
máriumok, zászlók, akó, vas, fontok, itzék, köbölláncok és több ilyenek,
amelyek mind az inventáriumba írássanak és az archívumban konzerváltas-
sanak. És a polgármester által más privátusok haszna vételére semmiképpen
ki ne adassanak.” – olvashatjuk az útmutatásban.*

- Az 1808-as tanácsi rendelet a polgármester feladatává tette *új városi írásbeli rendeletek* kidolgozását.
- A városháza épületében köteles volt az emeleti részben kialakítani a városi archívumot.

A polgármesteri feladatkört áttekintve láthatjuk, hogy az 1808-as tanácsi rendelkezés az ügyviteli munka korszerűsítését célozta. A polgármestert egy sor adminisztratív teendő elvégzése alól mentesítette, de rendkívül széles jogkörrel ruházta fel. A felelősségteljes munka megkövetelte, hogy „...az egész városi communitynek jelenlétében, a magistrátus színe előtt meghűtöztessék, hogy a városi tanácsbeliek közül választassék és több esztendőök által a városnak lakósa, birtokosa és polgárja legyen,...”.

A polgármesterré választás s terhes feladatok mellett megtiszteltetés is volt. Az 1808-as útmutatásnak megfelelően a fél évszázad során Sárváron az alábbi vagyonos, elsősorban céhes ipart folytató mesteremberek, illetve kereskedők töltötték be e fontos tisztséget:⁹

1800 - 1802	Nyitray Ferenc
1803 - 1807	Hegedüs László
1808 - 1809	Gayer János
1810 - 1811	Boros György
1812 - 1814	Schneller Sámuel
1815 - 1816	Stieder Vid kereskedő
1817 - 1819	Kontor Mihály csizmadia
1820 - 1822	Nyitray József szabó
1823 - 1824	Stieder Vid kereskedő
1825 - 1832	Horváth István csizmadia
1833 - 1835	Ernetz Zsigmond csizmadia (?)
1836 - 1839	Nemes Sándor
1840 - 1846	Ernetz Zsigmond kötélgyártó
1847 - 1848	Nemes Sándor

A polgármester az 1808-as szabályzat alapján tiszteletdíjban részesült: „Minden kötelességének véghezviteléért, bizonyos érdemes fizetés rendeltessék in f. 25, azon szabadsággal együtt, hogy mindennemű porciót (adórészt) nem fog fizetni, sem forspontot és katonatartásra a városiak között szabados legyen.”

1826-ban, az akkori polgármester Horváth István évi 50 Ft tiszteletdíjat kapott. Az 1808-as járandóságokon felül járandóságai között szerepel az úgynevezett „polgármester-rét” használata. Ő egyúttal a gömbkötő céh komisszáriusa is volt, amely kiegészítő tiszteletdíjat jelentett.¹⁰

⁹ Szeibert János: i. m. 124-125. lap.

¹⁰ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. 1826.

A városi tisztségviselők protokolláris sorában 1808-ban nem szerepel a *polgármesterhelyettesi* cím. A városi jegyzőkönyvek bizonyítják, hogy minden bizonnyal a 30-as 40-es években, a polgármester megnövekedett feladatainak ellátására, munkájának megkönnyítésére a városi communitas már polgármesterhelyettest is választott. Az 1845-1846-os tanácsi végzési napló alapján megállapíthatjuk, hogy *az ügyek intézését a polgármester akadályoztatása esetén a polgármesterhelyettes irányította*. E tisztelet 1845-46-ban Dombai József szabómeister látta el.¹¹ Javadalmazása nyilván arányos volt a polgármesterével.

Az 1808-as szabályrendelet megalkotásával a városi tisztségviselők sorában előtérbe kerül a város *notáriusának, jegyzőjének szerepe*. A városi jegyző vezető tisztségviselővé válik. *A közigazgatási munka adminisztrációs részét ő bonyolította*, valójában függetlenített, bár választott, státussá vált. *Ő vezette a városi archívumot*. A polgármesteri útmutatóban olvashatók szerint a „... várost illető irományokat, protocollumokat, egyszóval minden levelet azon szobában lévő almáriumban és ládáknak tartani és egyéb helyeknek rendben tartásához képest, a város notáriusának gondja és számadása alá oly kötés alatt átadni, hogy mindeneiket rendbe szedni, rendben együtt tartani köteleztessék ...”

Javadalmazását 1826-ból ismerjük. Ekkor Boros György, az 1808-as városszervezeti reformok kidolgozója 80 Ft fizetést kapott. Mint a csizmazia, a takács, az asztalos, kovács és szíjjártó céh komisszáriusa további kiemelt tiszteletdíjban részesült. A polgármesterhez hasonlóan mentes volt a katonatartás, a vármegyei, a városi és a királyi porció alól. A vármegye és a város egyéb közszolgáltatásait sem kellett teljesítenie.¹²

A 18. század végén a város feladatai egyre bővültek, s ahogy már említettük, szükségessé vált az egyes feladatkörök elhatárolása. Különösen a polgármesteri és a főbírói feladatkörök átfedése adott okot nézeteltérésre. A megelőző időszakban a polgármester kezelte a város pénzeit, vagyonát, gondoskodott a bevételekről, az adók beszedéséről, a kiadások teljesítéséről. A tanács ugyan ellenőrizte a tevékenységet, de sok segítséget a tanács részéről ezen időszakban a polgármester nem kapott. A 18. század közepétől, amikor a főbírói hatáskör már egyre zsugorodott, a polgármester irányítása mellett a főbíróra testálták az anyagi természetű ügyeket. A városi tanács a főbíró részére állította ki az elszámolásokat jóváhagyó leveleket. Azonban ez a megoldás sem bizonyult problémamentesnek, így az anyagi jellegű ügyek vitelét igyekeztek pártatlan, csupán végrehajtást végző szervre bízni, akit ellenőrzött a polgármester és a városi tanács is. Így az 1808-as tanácsi rendelet az anyagi természetű ügyek kezelésére létrehívta a városi *kamarási hivatalt*, s a városi kamarás *gyakorlatilag számvevői munkakört látott el*. Ez a kamarás nem mindig volt azonos a város adószedőjével.¹³ 1826-ban viszont minden valószínűség szerint a két funkciót ugyanaz a személy láthatta el, mivel a fizetett városi alkalmazottak listáján csak a perceptorral találkozunk.

¹¹ Söptei István: i. m. 240-241. lap.

¹² VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. 1826.

¹³ Szeibert János: i. m. 15. lap.

Az 1808-as tanácsi rendelet a *perceptor* (adószedő) kötelességeit az alábbiakban összegezi:¹⁴

- Az utasítás szerint a magistrátus által jelölt és a városi közgyűlés által választott perceptor a *megyei, városi és királyi adókat* lista szerint köteles a „...gazdáktól, a zsellérektől és vidékiektől szorgalmatosan szedni és azokról köteles számadózni.”
- Évenként, Szent György nap táján köteles a városi tanácsnak a számadást bemutatni. Ezen az ülésen az adózók az adókkal kapcsolatos felvilágosítást kérhettek. A perceptor által benyújtott számadást a magistrátus felülvizsgálta és 30 nap múlva fogadta el érvényesnek.
- Az adószedő csak a városi polgármester tudtával adhatott ki intézkedést, hogy „semmi gyanú, vagy felelet alá ne kerülhessen.”
- Az adókat időarányosan köteles beszédni, „... de leginkább a restanciákat az utolsó fertályidőben.” A be nem hajtott adókért gondatlanság miatt a perceptort teszi felelőssé a rendelet.
- A perceptor feladata volt a gazdák *adókönyvében* az évben kifizetendő *adó összegének feltüntetése*. Negyedévenként a porció könyvben igazolni kellett, hogy a városi polgár mennyit fizetett készpénzben, fuvarban és egyéb módon.
- Az adózók kívánságára külön igazolást is köteles volt adni az éves szolgáltatásokról. Az útmutatás ezen perceptor kötelességet az alábbiakkal indokolja: „...ezenképpen mind a perceptor, mind a magistrátus a gyanútól szabadíttassék, a polgárság irántuk mindenkor megelégedéssel lehessen és semminemő nyomorgatást vagy nyomás terheknek viselése végett ne panaszkodhassanak.”
- Az adószedő köteles volt naprakészen vezetni a számadásokat, s az adólajstromokat, pénzeket és egyéb irományokat a város egy erre a célra rendszerezített ládájában zár alatt tartani, egyéb más írásoktól és pénzekről elkülönítetten.
- Köteles volt a lista szerinti adókat negyedévenként beszédni, s az éves, Szent György napi elszámolás mellett az *adólistákat negyedévenként a magistrátusnak bemutatni* s a befolyt adók 50 Ft-on felüli részét a polgármester számlájára befizetni.
- Adók behajtásához, kérésre, a magistrátus vagy a polgármester karhatalmat is biztosíthatott.

¹⁴ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, amely a városi perceptoroknak kötelességeit foglalja magában.

- A Tanács, adók beszédésének napjául a szombati, a vasárnapi és hétfői napot javasolja.

A perceptorai útmutatásból kitűnik, hogy a városi tisztségek egyik legfontosabbikáról van szó. Az 1808-as rendelet szerint „...megkívánatik, hogy a városi perceptor a város hívségére és a város útmutatása szerint, kötelességének híven és igazán leendő véghez vitelére meghűtöztessék, hogy a városi magistrátus tagja és birtokos polgár legyen, ...a tanács akaratján kívül nem járhat, ...felelet alá vonható legyen.” Bár a fentiekből nyilvánvaló, hogy a feladatot csak a város megbecsült polgára láthatta el, a tanácsi vezetés ellenőrzése itt is érvényesült.

A perceptorai feladatkör fontosságát bizonyítja az is, hogy fizetése mindössze a készpénzjárandóság tekintetében kevesebb a polgármesternél. Míg a város polgármestere, ahogy fentebb már említettük 25 Ft fizetést kapott, addig az adószedő 15 Ft-ban részesült, de mentes volt a porció, a forspont, a katonatartás alól és a város és vármegye dolgaira nézve is szabados volt. 1826-ban viszont, amikor minden bizonnal ellátta a városi kamarai feladatot is, fizetése megegyezett az akkori polgármesterével, 50 Ft díjazásban részesült.¹⁵

Az 1808-as közigazgatási átszervezéskor a városi tanácsnokok közül választották a *templom atyját*, avagy *templom céhmesterét*. Feladata a város és a plébánia közötti kapcsolat tartása és az egyházi adó, azaz a „lélekpénz” beszédése volt. 1826-ban járandósága egy darab rét és föld használata, valamint a városi szolgálat alóli mentesítés volt.¹⁶

A vizsgált időszakban fontos városi feladat volt az árvák vagyonának kezelése. A 19. század elején még polgármesteri feladat volt az árván maradt gyermekek vagyonának kezelése, megőrzése, gyarapítása, hogy felnőtté válásuk, nagykorúságuk idején megfelelő alapokkal indulhassanak az életbe. A polgármesteri feladatok szűkítések, 1808-ban már külön városi tanácsnokot választanak, az *árvák atyját*, az *árvák tútorát*, az *árvák vagyonának kurátorát*. Feladatai megegyeztek a megelőzőleg polgármesteri feladatokkal. *Az árvák atyja gondoskodott az örökölt vagyon kezeléséről, az ingó vagyon megőrzéséről, annak esetleges elidegenítéséről, az ingatlan bérbeadásáról, a haszon biztosításáról.* Az értékesítésből, bérbeadásból, befektetésből származó bevételeket az „árvakasszába” helyezték el, amelyet az árvák atyja kezel. Az árvák atyja tevékenységéért ugyancsak díjazásban részesült. 1826-ban például Kluge Károly 70 Ft fizetést kapott és a városi dolgoktól szabados (mentes) volt. 1835-től a fentiekén túl a sextalitást, vagyis a kezelt vagyon jövedelmének hatodrészt is biztosítják.¹⁷

Az 1808-as polgármesteri útmutatás szól a városi közgyűlés által választott „*városi közösség curátoráról*”, *képviselőjéről*. Ő közvetítette a polgárság kéréseit, közérdekű problémáit a magistrátus felé. Díjazására adatot nem találtunk.

A fentebb említett század eleji igazgatási átszervezés külön szól a *tűzvizsgálókról*, *bormesterekről* és a *kvartermesterről*. Őket ugyancsak a városi közgyűlés választotta.

¹⁵ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. 1826.

¹⁶ U. o.

¹⁷ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1835.

A tűzvizsgálók beállítását, választását, nyilván az 1802. évi két nagy tűz is indokolta, amelynek során Sárvár súlyos károkat szenvedett. Ennek alapján a városi tanács megelőző tűzrendészeti intézkedéseket léptetett életbe, amelynek ellenőrzése a tűzvizsgálók feladata volt. Díjazásukról nem értesültünk.

A *bormesterek* feladatait a város „kocsmáltatási” jogával hozhatjuk kapcsolatba. A fertályesztendőre szűkített borárlási jog is szép hasznot biztosított a városnak. Az 1828-as összeírás adatait a kocsmáltatásból származó jövedelmet 216 Ft-ra teszi, amelynél nagyobb jövedelmet csak a városi malom hozott.¹⁸

A már elemzett polgármesteri útmutatásban is találkoztunk a *kvartermesteri* (szálláscsinálói) feladatokkal. A választott kvartermester volt köteles tanácsbeliessel, illetve a polgármesterrel együtt igazságos tervet készíteni a városban állandóan tartózkodó, avagy átmenő katonaság elszállásolását illetően. Mivel a katonatartás súlyos terhet jelentett a lakosságnak, a kvartermesteri feladat nem volt túl népszerű a polgárok körében, így e megbízatást a sárváriak a díjazás ellenére sem szívesen vállalták. 1826-ban, Harer Mihály kvartermester 10 Ft fizetésben részesült s mentes volt a városi és egyéb szolgáltatások, valamint a katonai beszállásolás alól. Egy szekér fát is kapott járandóságként.¹⁹ S hogy a kvartermesteri funkció valóban terhes feladat volt, azt az 1808-as utasítás következő része is bizonyítja: „... ilyes város dolgában fáradozó kvartermesteren, tűzvizsgálókon, bormestereken és egyéb kötelességben lévő személyek illetlenségét szóval, vagy cselekedettel elkövetnének, a magistrátus előtt teendő panaszra, felelet alá vonassanak és a vétkeikhez képest megbüntessenek.”²⁰

Az 1808-as városi hivatali átszervezés a választott tisztségviselők között említi a *bíró*t. *Nem a régi értelemben vett főbírói tisztségről van szó, hanem az ügynevezett kisbírói hivatal megszervezéséről.* Mivel a városi bíróság alsórendű végrehajtói tisztséggé változott át, a sárvári polgárok e tisztséget nem is szívesen vállalták, inkább fizettek e cím megváltásáért. 1826-ban a *díjazása* a következőképpen alakult: Horváth János takácsmester a bírói teendők ellátásáért 30 Ft készpénzt kapott. Egy új csizma, továbbá egy csizmafejelés is járandóságai közé tartozott. Az 1837-es városi közgyűlésen a bírói feladatokat tovább pontosították: „... a tanácsot beparancsolni, a perek és a citációk (idézések) expedíciója bízatik rá és csak azon időben, ha a hajdunak valami foglalatossága volna, köteleztetik szolgálatot tenni.” Díjazását is csökkentették, megvonták a csizma és ködmönjárandóságot, s a bírósági rét és föld használata sem járt neki.²¹

Az 1808-as utasítás szerint a *városi karhatalmat a 4 tizedes* testesítette meg, amelynek vezetője a városi *hadnagy* volt. A karhatalom a magistrátus és a polgármester utasítása szerint járt el, elfogatásokat eszközölt, végrehajtott, stb. Bár szintén választott tisztség volt, az erőszakfunkció miatt sokan e tisztséget nem vállalták, inkább megfizették a megváltási összeget. „Míg a négy tizedes csak komolyabb karhatalmi készültségnél vett részt a városi feladatokban, addig a hadnagyra

¹⁸ Szeibert János: i. m. 33. lap.

¹⁹ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. 1826.

²⁰ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterének kötelességeit foglalja magában.

²¹ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1837.

egyedülálló időszakokban nem karhatalmi feladatokat is rábíztak (pl. forspont-pénz beszedése, adóbeszedés, adóvégrehajtás ...)²² A hadnagy várostól kapott fizetése 1826-ban a következőképpen alakult: tevékenységéért egy szekér szénát, az úgynevezett hadnagy rét használatát és a város dolgai alóli mentességet kapott.²³

3. Városi alkalmazottak és fizetésük

Az eddigiekben szóltunk Sárvár mezőváros választott tisztségviselőiről, azok feladatairól és díjazásukról. A rendelkezésre álló jegyzőkönyvek alapján a 19. század első felében – talán, ha nem is teljes körűen –, de felvázolhatjuk város felvett alkalmazottainak körét is.

A város 1837-ben a választott bíró, hadnagy és tizedesek munkájának megkönnyítésére *városi hajdút* fogadott fel. Gyakorlatilag az addigi kisbírói feladatkört látta el. Szolgálatiért a mezőváros évente 24 Ft-ot fizetett. Természetbeni juttatásként 2 pár csizma, évente pedig egy nadrágot kapott. Járandóságait növelte az évi 12 mérő rozs, 6 mérő búza. A városi polgárok hirdetései után 30 krajcár, míg idegenek hirdetései után 1 Ft dobolási díj illette meg. Megkapta a bírói rét és föld használatát is. A város káposztásföldet is biztosított számára. A házaló zsidóktól beszedett illeték 1/4-e ugyancsak őt illette. A fentiekben túl évente 4 szekér nyírfát, a város házában pedig „böcsületes lakhelyet” biztosítottak számára. Minden „vallásért” (ingatlanügyért) 15 krajcárt, míg az adásvételi szerződés kézbesítéséért 6 krajcárt kapott.²⁴

A fizetett alkalmazottak sorában megemlíthetjük az ügyvédi funkciót ellátó *városi fiskálist*. Már egy 1810-es jegyzőkönyvből értesültünk, hogy esetenkénti ügyintézésre felfogadják Börzsönyi Gábort városi fiskálisnak 200 váltó forint és 20 mérő zab fizetéssel. 1835-ben Laki Pál töltötte be a tisztséget. A városi fiskális bonyolította a mezőváros peres ügyeit.²⁵

A mezővárosi tanács alkalmazottjai voltak a városi iskolában működő *tanítók*. Az 1812. évi egyik jegyzőkönyvben 2 tanítóról is említés történik. Árvai János iskolamester egyik beadványából tudjuk, hogy feladatai közé tartozott a 9 és a 10 órai harangozás. Jövedelmét a város 1812-ben 35 váltó forintban és gyermekektől járó kántorpénzben állapították meg.²⁶

Sárvár mezőváros tanácsa a nagy század eleji tűzvészeket követően már 1828-ban téglagyárat létesített, amelynek vezetője a *városi téglás, vagy téglavető* szintén városi alkalmazott lett. Fermeicz József téglavető fizetését 1831-ből ismerjük: minden 1000 db kiégetett és kirakott téglát után 4,45 Ft váltópénz volt a járandósága a városból kapott zöldsüveg kert mellett. A városi polgárok által fizetett ezer darabonkénti 15 krajcár úgynevezett „olvasás pénz” is növelte jövedelmét.²⁷

²² Szcibert János: i. m. 52/a. lap.

²³ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1826.

²⁴ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1837.

²⁵ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1810., 1835.

²⁶ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1812.

²⁷ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1831.

1800-as évek elején a személyesen, a polgárok által végzett éjjeli őrzés mellett a város rendjére már a város által alkalmazott „bakterok, őrök és kapusok” vigyáztak. Fizetésük a város közös költségéből történt. 1816-ban az egyik őrálló Hári Mihály volt, akinek kötelességei közé tartozott az órák „megkiáltása”, az éjszakai kóborlók, rendbontók bejelentése.²⁸

A város szerződött konvencióisai között említhetjük meg a *ló-, a marha-, az ökör- és a sertéspásztort*. Egy 1817-es jegyzőkönyvből birkapásztor szerződötetéséről is értesülünk, aki 6 köből gabonát (lisztet), három szekér fát, 20 birka telettetését, 6 Ft készpénzt és egy új csizmát kapott szolgálataiért.²⁹

1845-ben a *tóthmezői pásztor*, aki a bajtiszegi rétek és fűzesek őrzésére fogadtatott fel, szolgálataiért 20 váltó forintot kapott. „... Rédecsi István és Jobbágyi István felfogattak a belső mezőre *mezőpásztornak*, kiknek fizetése lészen minden egy hold bevetett földről egy kéve gabona, egy hold krumplitól, kukoricától és répa földről 9 krajcár váltó, meg is a káposzta őrzéstől 3 krajcár és egy fej káposzta, bükkönytől egy hát rend, a vidéki birtokosoktól való földről egy holdról két kéve, mely ígért fizetésért tartoznak híven vigyázni, a történő károkat, ha urát nem tudják, magok megtéríteni tartoznak. A behajtott marháktól éjjel egy pártól nyargaló 24 krajcár, nappalról 12 krajcár lészen fizetendő.”³⁰ – olvashatjuk az egyik ügyiratban. A pásztorok fizetségének meghatározásakor egy érdekes momentumra figyelhetünk fel. A sárvári határban lévő idegen birtokosoktól az őrzési díj dupláját kéri.

A város erdejének felügyeletére 1808-tól *erdőmestert*, illetve *erdőőrt* alkalmaztak fizetés ellenében.³¹

A városi lámpák gyújtogatására és tisztítására 1835-ben Ládonyi Jánost alkalmazták. A *városi lámpagyújtogató* köteles volt a lámpákat minden héten megtisztítani és este, idejében meggyújtani. Fizetségül 10, majd 20 Ft-ot kapott.³²

A városi alkalmazottak leltára bizonyosan nem teljes. A felsorolás azonban talán képet nyújthat Sárvár 19. századi életéből. A városi fiskális megléte a törvényességet, az ügyek szakszerű elbírálását, illetve vitelét segítette elő. A tanítók megléte bizonyítja a sárvári iskola létét, s egyúttal a városvezetés kultúra iránti elkötelezettségét. A téglagyár létesítése, téglás alkalmazása a szükség is követelte koraszerűbb építési formákra való áttérést jelzik. A többi felsorolt városi alkalmazott elősegítette Sárvár közbiztonságát, illetve a még alapvetően mezőgazdaságból élő helyi polgárság gazdálkodását.

4. A tanácsí ügyintézés sokrétűsége

Már az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy Sárvár mezőváros tanácsa milyen sokrétű tevékenységet fejtett ki. A tanács munkájáról alkotott képet szeretnénk teljessé tenni, amikor eredeti iratok alapján kísérletet teszünk arra, hogy be-

²⁸ Szeibert János: i. m. 81. lap

²⁹ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1817.

³⁰ Sárvári tanács által tett végzési napló. 450. sz. ügyirat. Nádasy Ferenc Múzeum dokumentációs gyűjtemény (Továbbiakban: Végzési Napló).

³¹ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1808.

³² VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1835.

mutassuk a mezővárosi tanács illetékességének körét, azt a szerteágazó feladatkört, amely jellemezte a reformkor Sárváranak mindennapi életét.

A mezővárosba való beköltözéshez a tanács engedélye szükségeltetett. Az engedélyhez kötést egyrészt indokolta a mezővárosi lakosok jogainak védelme, másrészt a letelepedéskor fizetendő illetékek növelték a városi bevételeket.

Már az 1803-as városi közgyűlés a beköltözésekkel kapcsolatosan megszorításokat eszközöl: „Azon személyek, kik szegődött szolgálatjokkal keservesen keresik kenyerüket, minthogy a város dolgaiban elegendőképpen el nem járhatnak, és így a közönséges polgárokra nagyobb terhek háramlanak, ezután házakat örökbe többé fel ne vallassanak. Kiknek pedig birtokukban vagyon, bizonyos napszámot szolgáljanak.”³³

1825-ben újra foglalkoztak a városba település kérdésével: „Szoros felelet és 4 Ft büntetés terhe mellett megtiltatott, hogy a városi lakosok közül, az előljárásságnak írásbeli engedélye nélkül, jövevény férfiakat, annál is inkább fehérszemélyeket, házaikba lakosoknak befogadni akármi szín alatt is merészeljenek.”³⁴ – olvashatjuk a tiltó rendelkezést a jegyzőkönyvben.

Jobbágy Sárvárra költözéséről egy esetben értesülünk. „... a zsirai helység mostani lakosa Tersli István jobbágy alázatosan jelenti, hogy mezővárosunkban lakását venni kívánná, bémutatván eddigi magaviseletéről szóló bizonyítványát, mely a megvizsgálás után meglegedésül szolgált, ezen könyörgőnek zselléreképi lakása oly móddal megengedtetik, hogy mint birtoktalan, semmi marhatartás néki meg sem engedtetik a városnak kivétel nélküli legeltetőjén.”³⁵

Még a szomszédos Vármellékről sem volt egyszerű bejutni a mezővárosba. Egy beköltözni kívánótól megkövetelte a tanács a vármelléki előljárásság és az uradalom által kiállított bizonyítványt. „Ezent nem teljesítené, ezen felvállásnak ereje ne légyen, szintén ily polgárosodás esetben ez mindenkitől megkívántatik.”³⁶ – olvashatjuk a tanácsi határozatban.

A vándoréveit letöltött mesterlegényeket is csak feltételesen engedték letelepedni, s a polgárság sorába véglegesen csak akkor iktatták őket, ha mesterségében illetékes céhnél mesterdarabjukat elkészítették. A zsidók városba településéről a későbbiekben még szólunk.

A mezővárosi tanács volt illetékes a telek-, ház- és földeladási ügyekben, építési engedélyek kiadásában. Végző fokon a városi közgyűlés, avagy a magistrátus döntött városépítési, városrendezési ügyekben. 1845-ben a tanács a mezőváros egyik polgárának közterület megvásárlásának engedélyezésével lehetővé tette, hogy az ügynevezett Kovács utca sarkán emeletes házat építhessen. Az ott lakók ez ellen panasszal éltek a bejárás akadályoztatása, illetve tűzvesélyesség miatt. A városi közgyűlés a következőképpen döntött: „... a városi tanács által átengedett kis fundus addig nem terjed, sőt azon cövek továbbra is helyén maradhatna; mind ezen cáfolati okokra nem tartja a városi közönség a panaszkodók sérelme

³³ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. 1803.

³⁴ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. 1825.

³⁵ Végzési napló 498. sz. ügyirat

³⁶ U. o. 496. sz. ügyirat

orvoslását helyesnek, sőt inkább nehezen veszi a város díszének, úgy az építőnek ... általok lévő hátráltatását.”³⁷

A tanács sok alkalommal foglalkozott a mezőváros közútjainak javításával, a városszépítés különböző kérdéseivel, a városi épületek karbantartásával. Ezen ügyiratokat nem kívánjuk részletezni, csupán a fentebb már említettekén túl, néhány olyan érdekesebb határozatot idézünk, amely megvilágítja a sárvári tanács jó gazda szerepét.

A téli hóolvadást követően a tanácsnak sok gondot okozott a Nádasdyak által létesített Szapud árok. Az 1845. október 11-i tanácsülésen is az árok tisztítása szerepelt napirendként: „... sári határból, úgy az uradalom fundusról öszvő tóduló téli hóolvadáskori víz a városnak határán keresztül nyúló Szapud árka annyira bételt és sással benyúlt, hogy az említett víz annak medrébe meg nem férne, és az miatt mind a városi birtok, úgy urasági, nem különben körül lévő helységek birtokosai nevezetes károkat évenként szenvedni kénytelenek. Mely végett minden szenvedő birtokosok részéről igen óhajtó volna ennek tökéletes kitisztítása. Ennek következtében a városi tanács határunkban lévő említett árok kitisztításában az uradalmi tisztséggel, mivel határunkban az uradalomnak nevezetes birtokba volna, megegyezett oly formán, hogy az egész árok mennyiség tévén a magazinum kőhídtól kezdve az egész határunk végéig 1731 ölet és ezen mennyiségből az tett egyezés szerint egy negyed részt az uradalom kiásatni, vagy erre fordított költséget kifizetni megajánlott, a három részt pedig a város tanácsa a közönség részéről magára vádolt.”³⁸

Az útjavítások elmulasztóival szemben a tanács szigorú intézkedéseket foganatosított. Az ismételt felszólítás esetén történő mulasztáskor a tanács elvégeztette a javítást, de a felmerült költségeket akár végrehajtás útján is megtérítette. Egy másik esetben, miután „a panaszolt már többször flaszterozásra felszólított, és mai napig nem teljesítette, sőt a víz csatornát is betölteni tapasztaltatott ... , elrendeltetik, hogy a panaszlott ... flaszterozását ... megtenni el nem mulasztasson ...” Eddigi mulasztásáért 2 forintra büntették.³⁹

S hogy a mezővárosi tanács nem prédának tekintette a város vagyont, s mindig kereste a legjobb és egyúttal legolcsóbb megoldást, azt bizonyítja, a toronyóra esete. A tanács a meghibásodott óra javítási költségeire árajánlatot kért Dolgos József sárvári órától. Ugyanakkor felkérte a celli órasmestert is árajánlat készítésére. A két ajánlat összehasonlítás után bízták csak meg a sárvári mestert a munkával.⁴⁰

Az árvakurátor, illetve a sárvári tanács fontos feladata volt az árvapénz kezelése, az árvákról való megfelelő gondoskodás. *Sok ügyirat foglalkozik az árvapénz kamatainak felhasználásával, az árvák jogainak érvényesítésével.* Előfordult olyan eset is, hogy az árvák javára a tanács az adósnál árverést rendelt el. A mezővárosi tanács gondot fordított az árván maradt gyermekek életkörülményeinek el-

³⁷ U. o. 355. sz. ügyirat

³⁸ U. o. 396. sz. ügyirat

³⁹ U. o. 412. sz., 428. sz. ügyirat

⁴⁰ U. o. 484. sz. ügyirat

lenőrzésére, igyekezett olyan gyámot kijelölni, ahol az árva mesterséget tanulhatt. „... a városi tanács ez előtt 3 évvel Péntekfaluban lakozó Kaszás Lászlónak Polotzki Józsit nevelés végett által adta mint atyafinak, általadás alkalmával azt fogadta, hogy mint tulajdon gyermekét nevelni és iskolába járatni fogja, az árvát illető tőkéről járandó kamat és kis rétje és földje haszonvételeiért; jelen pedig, mivel ígérete szerint a gyermeket nem neveli, iskolába sem járatja, sőt a gyermek ruhátlan is ... és véle éppen nem gondolnak, sőt lovak és ökrök után hajszojják ... , már most mesterség tanulására is menni szándékozna a gyermek ...” – olvashatjuk egy beadványban. A tanács az árvapénzből biztosította a fiú számára a mesterség tanulásához szükséges anyagiakat. A gyereket egy sárvári csizmadia mester vállalta el „Mesterség megtanítása végett ... magát ajánlván, és becsületesen nevelésre is magát megígéri azon feltétel mellett, hogy a gyermek nála négy esztendeig inasképp legyen és ... már megígért a városi tanácstól javainak és tőkájének föl-szabadulásáig kamatját használhassa. Mely nyilatkozó kívánatát a városi tanács megajánlván, a szabadulási, szegődtetési költség és böcsületes ruházatjának megadása mellett a gyermeket átadván szabaduló ruhájának megadása mellett négy esztendeig.”⁴¹

Bár mint később látni fogjuk, Sárvár életében jelentős szerepet játszott a céhes ipar, a mezőgazdaságban munkálkodó, legyenek *őstermelők*, avagy az ipar mellett *kiegészítő jövedelemforrásként mezőgazdasági munkát végzők, érdekeinek védelme, a termelés segítése a mezővárosi tanács feladatkörébe tartozott.* A város által foglalkoztatott mezőpásztorokról, csordásokról már szóltunk.

A mezővárosi tanács dolgozta ki a házas polgárok legeltetési rendjét. A tilosban legeltetés, a kidolgozott rend megsértése sok problémát okozott a tanácsnak. Az egyes ügyiratokból kitűnik, hogy különösen a molnárók juhászai és gulyásai szegték meg a szabályokat, de találkozhatunk a főtisztelendő juhászának szabálysértési ügyével is. Gyakran előfordult, hogy a mezőpásztorok segítségére ki kellett rendelni a városi hadnagyot és tizedeseket is. „Horváth István osztályi mezőpásztor jelentése következtében kiküldetvén a városi tanács rendelkezéséből Gábrriel János városi hadnagy, Kelemen Ferenc és Pap József tizedesek ... , hogy Fördös János középamolnár juhászai ismét a tilalom ellen a vetésben juhait őrizni bátorkodik ... az irt juhász bojtárjával, úgy Németh István molnár édes fia, még más két férfi cseléddel együtt utánok kutyákkal eredvén őket megtámadták, szidalmazták és a kiküldötteknek istenét, teremtését mívelték, huncut névvel böcsütelentették, kutyájukat reájuk ingerelték” – olvashatjuk a jegyzőkönyvben. A mezővárosi tanács vidéki előljárókkal becsültette meg az okozott kárt. A 25 birtokos becsült kára 59 forint 25 krajcár, és miután „ezen kártétel ... erőszakosan is tétetvén, a mezei rendtörvény rendelete az volna, hogy kétszeresen számíttasson” Az okozott kár kétszeres összegén túl a tanács kötelezte a kártevőt a becsüsök költségeinek, a városszolgák fizetésének megtérítésére és 4 forint büntetéspénz megfizetésére.⁴²

Mint tudjuk, Sárvárott a szőlőbirtokosok hegyközségi szervezetet alkottak. *A hegyközség ügyeiben illetékes hegymester a szüret időpontjának meghatározását*

⁴¹ U. o. 349. sz., 348. sz., 432. sz. ügyirat

⁴² U. o. 344. sz., 367. sz., 387. sz., 469. sz. ügyirat

a mezővárosi tanácstól kérte. Csupán érdekességként említjük meg, hogy a határozat szerint a szőlőtulajdonosok csak a hegymester szüretelése után láthattak munkához.⁴³

A mezővárosi tanács feladata volt a polgárok egymás közti vitás ügyeinek intézése, az igazságszolgáltatás. E munka rendkívül sokoldalú tevékenységet igényelt, hisz az adóssági, tartozási ügyeken túl a tanácsnak kellett foglalkoznia a becsületsértési panaszokkal, magánlaksértéssel, lopási ügyekkel, kocsmai verekedéssel, duhajkodással, éjszakai csendháborítással stb. Ezen igazgatási munka azonban egyúttal bepillantást enged a korabeli büntetőjogi gyakorlatba is, érdekes adalékokat kapunk a büntetési formákra vonatkozóan.

A végzési napló bővelkedik adóssági ügyiratokban. A tanács általános gyakorlata szerint az adóst határidő kifizésével kötelezték tartozásának megfizetésére, s ennek nem teljesítése esetén éltek a végrehajtás eszközével, s a bírói zár megtörte után az adós lefoglalt javait elárverezték.⁴⁴

A szomszédok békétlensége, szópárbaja gyakran fejeződött be a tanácson. Az ügyiratok szerint súlyosabb esetben nem volt ritka az áristomba zárás sem. Máskor az elmarasztalt panaszpénz fizetésére és megkövetésre ítélték. A tanács büntette a hamis vádaskodást is. Egy mezővárosi gazdaasszony panasszal élt szolgájával szemben. Miután bebizonyosodott, hogy a vádaskodás alaptalan volt, a panasztevőt 4 forintra büntették, amelyet a vádlott kapott „szolgáló szenvedési pótlék” címén.⁴⁵ S folytathatnánk a sort lopási ügyekkel. Egy magánlaksértési és verekedési ügyben a tettést 24 órás börtönre és 8 forint pénzbüntetésre ítélték, amelyet „szenvédspénz” címén a sértettek kaptak.⁴⁶ *A kocsmai mulatozásból eredő éjszakai lármázások, verekedések ugyancsak sok munkát adtak a tanácsnak.* E verekedések gyakori szereplői voltak a céhlegények és kocsisok.

A fenti kihágásokat már a század első évtizedében is szigorúan büntették. *A verekedőket, a városi vezetőséget megsértőket, az engedetleneket, tolvajokat és csavargókat a hadnagy házánál berendezett áristomba, a „kóterbe” zárták.* A fogvatartás 8-tól 48 óráig tarthatott kenyéren és vízen. Alkalmazták a kalodába zárást, a „megcsapatást”, pálcázást vagy korbácsolást, a közszemlére, pellengérré állítást is.⁴⁷

1826-ban a városi tanács a mesterlegények, a bővérű polgárlegények, szolgáló leányok és egyéb „rossz személyek” megrendszabályozására újabb szigorú intézkedéseket hozott: Az éjjel 10 után kóborlókat minden további nélkül a kóterbe zárhatták. Másnap aztán kijárt nekik a 12 korbácsütés. Hasonlóan jártak el a kimaradó fehérszemélyekkel is.⁴⁸

Egy utcai verekedés résztvevőit is 12 pálcaütésre ítélték. „Nem különben Kolman János és Meszlényi Ignác, kiknek magok rossz viseletek már ismeretes, úgy már meg is fenytettek, eddig nem használván meg nem jobbultak, az elveendő büntetésen fölül mivel több ifjaknak általuk tett megvesztegetések is bebizo-

⁴³ U. o. 391. sz. ügyirat

⁴⁴ U. o. 339. sz., 315. sz. ügyirat

⁴⁵ U. o. 359. sz., 336. sz., 345. sz. ügyirat

⁴⁶ U. o. 408. sz. ügyirat

⁴⁷ Szeibert János: i. m. 82. lap.

⁴⁸ VaML. Városi jegyzőkönyv, 1826.

nyosodván, ne hogy még több ártatlanokat is gyakorlott szokások szerint elrontanának, és szomorú következtetések történnének, úgy békésen éjjeli nyugvó polgárok s lakosok, ezeknek lármázásától és nyugtalanságától megmenekedjenek, a városból leendő tüsténti kiutasítása elrendeltetvén.” – olvashatjuk a mezővárosi tanács ítéletében. Egy éjszakai lövöldözés kapcsán a tanítósegédet 2 forint büntetés-pénzre ítélték, melyet az éjjeliőrnek tartozott fizetni.⁴⁹

A fennmaradt sárvári írásos emlékek viszonylag szűkszavúan szólnak a város művelődési viszonyairól. Mint az előzőekből is kitűnik (tanítók alkalmazása, tanítósegéd megbüntetése), több tanerős iskola működött a múlt század első felében Sárváron. Bár az új katolikus iskola, illetve az evangélikus iskola felépítéséről másutt kívánunk szólni, *néhány, elsősorban a magistrátus munkáját érintő, művelődési kérdés felvétele itt indokolt.*

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint, az egyik tanítóval sok probléma adódott. Árvai János működésével a magistrátus nem volt megelégedve, s így szerződését 1815-ben csak a plébános hozzájárulásával hosszabbították meg. Az iskolamester ígéretet tett a városi tanácsnak, hogy a templomban és a gyermekek tanításában is szorgalmasan teljesíti kötelességét és „a gyermekek tanításához jó és érdemes préceptorokat tart.”⁵⁰ A segédtanítókat nem a városi tanács, hanem az iskolamester alkalmazta.

A segédtanítók nevelési elvéről olvashatunk egy panaszos beadványban 1832-ben. Egy szülő panasszal fordult a városi tanácshoz, hogy az egyik perceptor veri a gyerekeket. A magistrátus megtiltotta a gyermekek bántalmazását.⁵¹

Ugyancsak hasonló panasz merült fel Kunkéli Károly iskolamester ellen is 1827-ben. A jegyzőkönyv szerint az iskolamester elhanyagolta feladatát, verte a gyerekeket, háza elhanyagolt s a szülőktől külön díjazást is követelt. Bár a városi közgyűlés szerződést nem akarta meghosszabbítani, végül is 1838-ig működött Sárváron.⁵²

S hogy a reformkori Sárvár kultúrtörténetileg is fejlődött, arra bizonyíték, hogy 1827-ben már *könyvtárus működött* a településen, aki egyúttal *könyvkötéssel* is foglalkozott. Ugyancsak hivatalos irat, igazolja, hogy *1828-ban Öllacher Mihály guttensteini „képíró”, festőművész kért letelepedést* a városi tanácstól, amit a képviselő testület engedélyezett.⁵³

A 19. században a mezővárosok eljárásága sok vonatkozásban illetékes volt *a céhek életének alakításában.* A beköltöző iparosnak lakhatási engedélyt kellett szereznie, általában próbaévet kellett letöltenie, s csak a kiszabott letelepedési illeték megfizetése után válhatott a céh tagjává. *A céhek működésének ellenőrzése is a mezővárosok hatáskörébe tartozott.* A tanács volt hivatott felügyelni az egyes mesteremberek magánéletének tisztasága fölött. *A céhbiztosok, komisszáriusok* fontos szerepet játszottak a sárvári céhek életében is. *A mezővárosi*

⁴⁹ Végzési Napló, 495. sz. ügyirat

⁵⁰ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1915.

⁵¹ VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1832.

⁵² Szeibert János: i. m. 85. lap.

⁵³ U. o.

*előjáróságok voltak hivatottak a remekmunkák körüli viták eldöntésében, s fontos feladatuk volt a kontárok elleni küzdelem.*⁵⁴

A remekmunka elkészítése körüli vitában döntött a sárvári tanács 1845. július 5-i ülése. Haur Mátyás kovács legény miután a céntaxát lefizette, a kovács céh artikulusainak megfelelően mesterremek elkészítésére vállalt kötelezettséget. A mesterremek, a stájer szekér vasalása helyett, mivel az véleménye szerint eladhatatlan, kérte a remek parasztszekérre való módosítását. „Ezen elől terjesztett panaszra az írott céh céhmestere több társaival meghívatra lévén, azt adván elől, hogy eleibe adatott a céh rendszabályok és szinte írásban kiadatott a stájer szekérnek miképp leendő elkészítése, szinte az alkalommal ennek teljesítését el is fogadta: ha pedig az idő óta másképp gondolkodott és parasztszekeret szándékozik remekképp elkészíteni, erre is a céh hajlandóságát nyilatkoztatja, de fenntartja magának azonban szekérnek miképp leendő vasalásának és elkészítésének írásban lévő kiadását, nem különben oly föltétellel, hogy írásban a panaszolkodó kiadja, hogy soha stájer kocsi vagy szekér munkában, miután erről leendő remekülést megtagadni nem avatja, vagy abban dolgozni nem fogna.” A mezővárosi tanács a következő ítéletet hozta: „Miután mind a két rész kihallgattott, a céhnek igaza megadatván, eddigi kívánatok helyeseltetett és a panaszolkodó legény pedig önválasztására, mivel remeket néki csinálni elkerülhetetlen, szükséges akármelyik elkészítése, szabadságában fog hagyatni a céhnek kiadása szerint, ellenben ha stájer szekeret nem remekelne, azon esetre abban leendő utóbbi munkálkodáshoz jussa sem lehet, és így ebben a céh igaza megadatni határozván el, mind ebben járatlan magát találván, nehogy ebben a publikumnak kárára tégyen, és többi mester társait ezzel lealacsonyítsa.”⁵⁵

Természetesen nehéz eldönteni, hogy a céhnek valóban igaza volt-e akkor, amikor „eladhatatlan” remekmunka elkészítésével bízta meg a mesterlegényt, avagy a céh elzárkózását jelentette-e az említett eset. Ez az ügy már átvezet a kontárok elleni küzdelemhez. Az 1845. július 8-i tanácsülés már a kovács céh Haur Mátyás ellen benyújtott panaszával foglalkozott. A céh előadta, hogy a nevezett legény vándorló idejének letöltése előtt a fentebb elmondott kikötésekkel felvételt a céh tagjainak sorába. Ennek ellenére a remekmunka körüli vitában hozott tanácsi döntést is semmibe vette és „inkább másoknak s idegennek dolgozna, így ezen tette s cselekedete által a céh rendelését, úgy már a városi tanács ítéletét is kijátszani kíván.” A tanács a céh artikulusainak megfelelően ítélt, s utasította a kovácslegényt a mestermunka elkészítésére, s a bebizonyított kontármunkáért napi 4 forint büntetést helyezett kilátásba.⁵⁶ A bepanaszolt legényt 1845 augusztusában, fenntartva az előbbi határozatot, valóban 4 forint büntetésre ítélték.⁵⁷

A kontárok működése ellen emelt panaszt Pok József ácsmester Geschrey Sámuel és Trifus Ferenc kőművesmester is. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy az egyik panasztevő, Geschrey Sámuel, a reformkori sárvári építkezések egyik fő ter-

⁵⁴ Eperjessy Géza: i. m. 55-64. lap

⁵⁵ Végzési Napló, 335. sz. ügyirat

⁵⁶ U. o. 339. sz. ügyirat

⁵⁷ U. o. 357. sz. ügyirat

vezője és kivitelezője volt. Beadványukban vázolják, „hogyan lakozó Müller József fiával együtt, mint kőműves legények, szinte Vármellétt lakozó Jagits Mihály és Gerse József ácslegények, falba rugván a céh reguláját, úgy mestereket nem ismerve, szabadon minden felől a mesterek elől a munkát mint kártevők vagy fűsérook felvádolják és teljesítik.” A hozott határozatban a tanács kötelezte a Sárváron kontárkodó legényeket a céhkeretek betartására, valamint a mestereknek szokásos garasok megfizetésére. A Vármelléken lakozó ácslegények ügyét (Vármellék ezen időben önálló közigazgatási egység) a tanács a járási főszolgabíróhoz tette át. Ítéletükben a városatyák, a kontárkodás megismétlődése esetére kiállításba helyezték a legények munkaeszközeinek, szerszámainak lefoglalását is.⁵⁸

Ugyancsak a céhmonopóliumok védelmét, a céhekbe tömörültek kontárkodás elleni küzdelmét és a mezővárosi közigazgatási illetékességét illusztrálja a „Pinkafői Erdemes Szitás Céh” által benyújtott panasz. Nyilván a pinkafői céh kötelékébe tartozó sárvári szitások, Puts Sámuel és Gáspár Mihály érdekeit, értékesítési lehetőségeit védte az illetéktelenek beavatkozása ellen, amikor egyik elhunyt céhbeli társuk hagyatékának sorsát illetően kérték Sárvár tanácsának intézkedését. A jelzett sárvári mesterek kifogásolták, hogy elhalálozott mestertársuk cégére a halált követően hosszú ideig helyén maradt, s az elhunyt édesapja, Dombai József, a hátramaradt termékeket továbbra is értékesíti, sőt mások által készítetteteket is eladásra kínál, s ezzel „az ottan létező mestereknek jogaikban nagy károkkal avatkozik.”⁵⁹ A mezővárosi tanács a szitás címer azonnali levételét rendelte el, s egyúttal kontármunkák értékesítésének lehetőségét megakadályozni kívánván, utasítást adott a hátramaradt termékek sürgős értékesítésére.

Az elmondottak is bizonyítják, hogy a mezővárosi tanácsnak fontos szerepet jutott a céhek életének irányításában. A 18. század második felében a központi hatalom kísérletet tett a céhek önállóságának megtörésére. Mária Terézia 1761. évi rendelete már ezen irányába hatott. Az önállóság csökkenésével nőtt a céhbiztosok szerepe. Az 1805-ös és az 1813-as céhrendeletek értelmében a céhbiztosok feladata volt a céhek egész tevékenységének felügyelete.⁶⁰ Ezen rendeletek alapján érthető, hogy a sárvári céhek is több ízben fordultak a mezőváros tanácsához a céhbiztos személyét illetően. *A céhbiztos teendőket Sárváron is a városi tanács tagjai látták el.* A szabók céhbiztosa több mint 30 évig Stieder Vítus városi tanácsos volt.⁶¹

Sárvárrott is előfordult, hogy valamelyik céh terhesnek érezte a mezővárosi, illetve céhbiztos gyámságot, felügyeletet. Erről tudósít a végzési napló 1846. január 31-i ügyirata. A csizmadia céh biztosa számolt be arról, „hogyan több, a városi tanács által, hozott némely adós egyének ellen hozott határozás ... közölvén, és a végrehajtás is, azaz több mesternek járandó rátájukból adósságuk kipótlására bizonyos summákat letartóztatott, és az érd. tanács előtt a követelőkkel előbb szembesítvén azokat kielégítette; ezen eljárást több csizmadia mesterek összegyülekezvén forradalmat formáltak ellene, és erőszakos közakarattal a nevezett

⁵⁸ U. o. 348. sz. ügyirat

⁵⁹ U. o. 350. sz. ügyirat

⁶⁰ Epejessy Géza: i. m. 62-63. lap

⁶¹ Végzési Napló, 385. sz. ügyirat

comisszáriusokat hivatalából elmozdították és örökre ellene mentek ...” A tanács kivizsgálva az ügyet, a „pártütőket” 4 forint büntetésre ítélte, s egyúttal megtiltotta a céhnek, hogy a biztos jelenléte nélkül gyűlést rendezzen.⁶²

A céhbiztosi feladatok sokrétűségére utal a jegyzőkönyveknek egy másik darabja. A szabó céh céhmestere egy önkényeskedő szabólegénynek adott igazat két mesterrel szemben, sőt a mestereket egy forint pénzbüntetésre ítélte. Ugyancsak büntetéssel sújtotta a céh vicemesterét a komisszárius vizsgaremek kiszabásához történt behívásáért. A tanács az ítéleteket érvénytelenítette, s meghagyta a szabó céhnek, hogy a céhbiztos jelenléte nélkül büntetéseket nem szabhat ki. Tehát a komisszárius meghallgatása nélkül a céh nem büntethetett.⁶³

A mezővárosi tanács az illetékes céh egyetértésével visszafogadhatott olyan tagot is a céh soraiba, aki előzőleg mesterségének folytatását felfüggesztette. Ez történt egy sárvári kovács mester esetében is.⁶⁴

Sárvár tanácsa volt illetékes a mesteremberek és legények súlyosabb vétkeinek elbírálásában. „Az alperesek dologtalansága, rossz gazdálkodása, könnyelműsége és részegeskedése a tanúvallomásokból kivilágolván, a magzat nélküli házasok egymástól ágy és asztalra nézve bizonytalan időre bíróilag elválasztatnak és az asszonymak hozományát, melyet illető végrehajtó bíróság előtt kimutatni kell (A tartásról önként lemondván), az alperes férfiú kiadni köteleztetik” – olvashatjuk a szombathelyi püspöki sz. szék ítéletében. Az ítéletet a mesteremberrel szemben a tanácsnak kellett érvényesíteni.⁶⁵

A tanács ítélkezett az éjszakai lármázó, csendhaborító legények fölött is. A duhajkodó, a polgárok nyugalma zavaró szabó és tislér legényeket két napi áristomra ítélték.⁶⁶

Sárvár mezőváros tanácsa intézte a mesteremberek egymás közötti s a helység polgáraival felmerülő vitás ügyeit. Richter János mészáros szerződészegéssel vádolta Klughe Károly sárvári szappanos. Talán érdemes idézni a korabeli dokumentumot: „844. évi szeptember hó derekán házához menvén ... azzal a szándékkal, hogy ... a faggyúút egy évre megvásárolja, alkuba ereszkedtek, és ugyan 844. évi Sz. Mihály naptól egész 845-ikig lekötött mázsza száma megvette, mázsáját 35 váltó forintjával ... ezen egyezség következtében a tett szerződést tetteleg is megbizonyította, mivel egész 845. évi június utóljáig el is vitte.” Július-augusztus hónapban viszont kötelezettségét nem teljesítette, s így a mészáros az összegyűlt 20 mázsza 47 font faggyúval jelentékeny kárt szenvedett. A tanács az okozott kár megtérítésére kötelezte a szappanos mestert.⁶⁷

Az egyik kovácslegényt a tanács tolvajlásért, valamint munkabér eltulajdonításáért (ami mesterét illette volna) súlyos pénzbüntetésre és áristomba zárássra ítélte. Érdekességként megemlíthetjük, hogy mivel a legény fizetésképtelen volt, a tanács a ruháját foglalta le. Ismétlődés esetére kilátásba helyezték a városból való

⁶² U. o. 459. sz. ügyirat

⁶³ U. o. 384. sz. ügyirat

⁶⁴ U. o. 455. sz. ügyirat

⁶⁵ U. o. 442. sz., 443. sz. ügyirat

⁶⁶ U. o. 416. sz. ügyirat

⁶⁷ U. o. 374. sz. ügyirat

eltávolítást.⁶⁸ Ugyancsak a tanácsi tisztségviselők tettek igazságot tartozási, adósági ügyekben.

A végzési naplóból adatokat kaphatunk a sárvári malomiparra vonatkozóan is. A mezőváros több malommal rendelkezett, amelyeket árendába kiadott. Ilyen volt az úgynevezett sós malom, amelyet a város egy elköltözött családtól vásárolt.⁶⁹ A sós malmon kívül említés történik a kásás malomról, amely nyilván az ott örölt finom lisztről kapta elnevezését. A bérbeadás bevételt jelentett a városnak, bár a tanácsnak így is akadt vele gondja. A sós molnár, Bánovits Ferenc jelentése alapján tudjuk, hogy 1845-ben a Herpenyőn történt gátszakadás miatt a malom hosszabb ideig nem üzemelhetett, s a tanács a gát helyreállításához Nagy Sándor sitkei birtokos és a sárvári uradalom segítségét kérte. A gát helyreállítása végül a sitkei birtokos anyagi segítségével és a molnárok tevékeny közreműködésével történt, amelynek ellenében a város 4 heti árendát elengedett a molnárnak és a favágás költségeit megtérítette.⁷⁰

Bár nem tartozott a céhes ipar körébe a *városi téglagyár*, mégis itt kell szólnunk róla, hisz a reformkori Sárvár ipari szerkezetének képét ez teszi teljessé, s mint városi létesítmény, szervesen kapcsolódott a város tanácsának ügyviteli munkájához. A téglagyárat a mezőváros a gyakori tűzvészek miatt építette 1828-ban. „... a városnak építkezhetése könnyítésére azok, kik a városi határban építenek, csak a készítési, és égettetési költségeket köteles fizetni téglá vagy zsindegy vásárláskor. Nyereség csak a vásárlóktól vetethetvén ezen intézmény maga után vonta, a sok veszedelmes és káros tűzek elhárítási szándékából létesített azon városi közös határozat is, hogy aki új tetőre épít, többé szalmafedéllel épülni szabadsággal nem bírand.”⁷¹ – olvashatjuk Ernecz Ignác kéziratos munkájában.

Így nem véletlen, hogy a mezőváros tanácsának súlyos gondot okozott 1845-ben a városi téglás szerződészegése. „... Páyer Ferenc városi téglásnak több rendbéli helytelen cselekedete, miszerint mint is magát kötelezte a jó viseletre, azonban sajnosan azt tapasztaltatik, hogy a városi polgárok, kik elégték (leégtek), részint az építetők is téglá és cserép materiához nem juthatnak, pénzekért is, mivel említett felfogadott téglás, már a sokszori megintés után is erkölcsstelen életét részegeskedéssel és gazdaasszonya verésével és elkergetésével tölti, mi több, még az eddig folyvást dolgozó legényeit részegsége alkalmával elúzi ... megengedtetett a Tekintetes Ikervári Uradalomnál az ottani legények által megcsinált téglák megégetése, nem hogy használta volna, hanem még ezen uradalomnál is a városi tanács ellenére beszegődött.” – olvashatjuk a tanácsi jegyzőkönyvben. A városi tanács a téglagyár vezetőjét elbocsátotta és Pöltz Antalt szerződtette helyébe.⁷²

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy Sárvár tanácsa jogkörénél fogva alapvetően befolyásoló szerepet játszott a mezőváros ipari életének irányításában, s a jelzett időszakban tanács elé került vitás ügyekben hozott döntések bepillantást

⁶⁸ U. o. 460. sz. ügyirat

⁶⁹ Szeibert János: Sárvár története, 1926. 47. lap

⁷⁰ Végzési Napló, 343. sz., 362. sz. ügyirat

⁷¹ Ernecz Ignác: Sárvár szabadalmazott város története, Kézirat 1864. Közl.: Honismereti Híradó 1974. 2. sz. 32. lap.

⁷² Végzési Napló, 356. sz., 381. sz. ügyirat

engednek a korabeli céhes ipar problémáiba, egyúttal adalékot szolgálhatnak a mezőváros mindennapi életéhez.

Sárvár a 19. század első felében *élénk kereskedelmi élettel* rendelkezett. Bár az 1845-46-os évekre vonatkozóan a kereskedők számát illetően pontos adattal nem rendelkezünk, az időben közel álló 1857-es összeírás Sárvár mezővárosban 20 fő kereskedéssel foglalkozó egyént tart nyilván. Ezt egészítette ki a közigazgatásilag ekkor még külön álló Vármellék 13 kereskedője.⁷³

A kereskedelmi élet fejlődését elősegítette a piaci lehetőségek bővülése. A lakosság létszámának növekedése is ezen irányba hatott. Míg 1754-ben Sárvárt, Péntekfalut, Tizenháromvárost és Sárt egy ellátási körzetnek tekintve 1873 főről beszélhetünk, addig 1846-ra a lakosság száma az említett helyeket illetően 2666 főre növekedett. Az 1754-es adatokban Vármellékre nem találunk adatokat, viszont 1846-ban 491 felnőtt lakosával növeli a kereskedelmi élet elé támasztott követelményeket.⁷⁴

A kereskedelmi élet fellendülését eredményezte az a tény is, hogy Sárvár ezen időszakban katonai beszállásolási hely (állandó laktanyát 1844-ben épít), valamint a mezőváros földrajzi fekvése, hisz a Bécsbe, illetve Ausztriába menő kereskedelmi utak mentén fekszik.

A fentebb elmondottak alapján érthető, *hogy a mezőváros tanácsa elősegítette a kereskedők letelepedését.* Bár a zsidó kereskedők iránt megnyilvánuló ellen-szenv Sárvárott sem volt ismeretlen, az 1840-es évektől kezdődően számuk a városban egyre növekedett. Így Ernecz Ignác 1864-ben már 150 főről tudósít, akik 8 szép házzal bírnak „kereskedelmet tekintve legjobb helyeken.”⁷⁵

Az 1854. július 4-i tanácsülésen döntöttek Lichtenstein Márton dömölki kereskedő letelepedéséről: „... az írt helységtől hozott és jelen bemutatott jó viseletéről szóló bizonyítványa következtében, hogy ő ezen városunkban letelepedni és kereskedést folytatni kívánná, ezen esetben a városi tanács által bemutatott maga több időbeli viseletéről beadott bizonyítvány megvizsgálatván, jönnek és elegendőnek találtatván kérése helyeseltetvén, városunkban leendő letelepedése megengedtetvén oly formán, hogy a már szokásban lévő izraelitáktól vett hivatalbeli megváltás fejében személyére nézve 80 forint váltót lefizesse, úgy egyéb reá esendő többi teherviseléseket, királyi adót, úgy boltnyitási taxát évenként a városi kasszába fizetni köteles lészen.”⁷⁶ A zsidó kereskedők letelepedésének tehát feltételei voltak, amelyek növelték a város bevételeit. A 80 forint letelepedési illeték, kötelezettségvállalás az adók fizetésére, boltnyitási összeg lefizetése más esetekben is feltétele volt a letelepedésnek.

A tanács hatáskörébe tartozott a heti piacok és vásárok rendjének meghatározása, s ők felügyeltek a limitációk betartására. Az élelmiszerek és iparcikkek árának megszabása (limitációja) a vármegyék hatáskörébe tartozott. Ennek nyomával is találkozunk a végzési naplóban. Az 1845. június 21-i árszabás a marhahús, a

⁷³ Kovács Tibor: Vas megye népessége a XIX. században 1804-1870. Szombathely 1970. 236. lap és 215. lap.

⁷⁴ Vörös Károly: Vas megye 1744-es adóösszeírása, Bpest, 1962. 158. lap, 186. lap.

⁷⁵ Ernecz Ignác: i. m. 32. lap.

⁷⁶ Végzési Napló, 333. sz. ügyirat

faggyú, a gyertya és a szappan árát szabályozta. Ezen árszabást minden mészárszék és szappanbolt ablakára, ajtójára ki kellett függeszteni. Egy másik limitáció a kenyér és a péksütemények súlyát határozta meg. Itt olvashatunk arról, hogy a mészárosoknál gyakran előfordul a súlycsonkítás.⁷⁷ Ez mindenképpen azt bizonyítja, hogy a kereskedők és a céhek nem mindig tartották be a hatósági árszabásokat, így a helyi tanácsnak e téren is akadtak tennivalói.

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint *a borkimérések elég sok ügyet adtak a mezővárosi tanácsnak.* Így nem véletlen, hogy a vármegye két ízben is felhívta a városi előljáróság figyelmét a borkimérések szigorú ellenőrzésére, a kocsmai zárórak betartására.⁷⁸ A kocsmai mulatozást követő kihágásokról a fentiekben már elmondottakon túl nem kívánunk szólni.

A mezőváros tanácsa volt illetékes igazságot szolgáltatni a kereskedelmi élettől kapcsolatos vitás ügyekben is. Az elmondottakon túl a mezővárosi tanács döntött a kereskedők és ügyfelek adás-vételi ügyeiben is.

ISTVÁN SÖPTEI

DIE VERWALTUNGSORGANISATION DES MARKTFLECKENS SÁRVÁR UND IHRE TÄTIGKEIT IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

In der Studie wird die Verwaltung eines Marktfleckens des Transdanubiens in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts aufgrund von originalen Dokumenten des Archivs geschildert. Nach der Vorstellung des Aufgabenbereiches der Stadtversammlung und des gewählten Stadtesrates können wir uns ein Bild vom Aufgabenbereich und Lohn der Ratesdignatäre, des Bürgermeisters, des stellvertretenden Bürgermeisters, des Notars, des Rechnungsführers, des Rezeptors, des Vaters der Waisen, des Vaters der Kirche, des Vertreters der Bürger, des Weinmeisters, des Feuerprüfers, des Quartiermachers, des Richters und der Zunftmeister machen. Der nächste Teil der Studie stellt die Kommunalangestellten des auf den Weg der Verbürgerlichung geführten Marktfleckens Sárvár (Leutnant, Korporal, Haiducke, Stadtesadvokat, Lehrer und Lehrer gehilfe, Ziegelstreicher, Bahnwächter, Wächter, Pförtner, Pferde-Rinder-, Ochsen-, Kuhhirten, Forstmeister, Lampenanzünder) und deren Aufgabenbereich vor.

Im Schlußteil der Arbeit können wir uns ein Bild über die Sachbearbeitung des Rates eines Marktfleckens, deren Vielfältigkeit, die Möglichkeiten des Zuges in den Marktflecken, den Städtebau, die Stadtordnung, die Instandhaltung des Straßennetzes, der städtischen Grundstücke, die Tätigkeit des Waisenamtes, die landwirtschaftliche Produktion, die städtische Justiz, die Kulturverhältnisse, das Handwerk und das Handelsleben des Marktfleckens verschaffen.

---

⁷⁷ U. o. 354. sz., 491. sz. ügyirat

⁷⁸ U. o. 421. sz., 491. sz. ügyirat